Kelias į pianolos ritinėlių pasaulį – Amerikoje

Balzeko lietuvių kultūros muziejuje – profesoriaus iš Lietuvos radiniai

Virginija Petrauskienė

Balzeko lietuvių kultūros muziejuje yra saugoma įdomi ir, ko gero, didžiausia užsienyje esanti senųjų lietuviškų muzikos įrašų kolekcija. Jau dabar paaiškėjo, kad joje yra unikalių, vienetinių įrašų. Taip tvirtina muzikologas, humanitarinių mokslų daktaras, Kauno technologijos universiteto profesorius Darius Kučinskas, muziejuje besidarbuojantis jau beveik mėnesį.

Profesorius D. Kučinskas Balzeko lietuvių kultūros muziejaus muzikos archyve aptiko įdomių radinių

Laimėjęs įvairių sričių mokslinius tyrimus bei profesinį tobulėjimą remiančio fondo Baltic – American Freedom Foundation (BAFF) stipendiją, jis atvyko į Balzeko muziejų pusmečiui padirbėti čia sukauptame muzikos archyve. D. Kučinskas nori išsamiau susipažinti su čia saugomais senaisiais muzikos įrašais, juos įvertinti, susisteminti ir suskaitmeninti. Profesoriaus tikslas – studijuojant archyvus atskleisti, kaip XX a. pradžioje į JAV atvykę lietuvių muzikai siekė išsaugoti kultūrinę bei tautinę savimonę ir kaip ji kito, veikiama neišvengiamo sąlyčio su čia gyvenančiais kitų tautų atstovais.

Unikaliose plokštelėse – nežinomos istorijos atkarpos

Svečias pasakojo, kad jau pirmomis darbo archyve dienomis jį labai sudomino kelios plokštelės. Jos įrašytos kitaip nei įprasta – ne abiejose, o tik vienoje pusėje.

Ant vienos iš šių plokštelių parašyta, kad tai yra Lietuvos politiko, visuomenės veikėjo, trečiojo Lietuvos prezidento Kazio Griniaus (1866- 1950) kalba, pasakyta 1950 metais Vasario 16-osios proga, skirta okupuotai Lietuvai. Kalbą sako ne pats K. Grinius (neatmetama, kad jo sveikata jau nebeleido to daryti, jis mirė praėjus keliems mėnesiams po šio įrašo), o tuometinėje Amerikos lietuvių bendruomenėje garsus aktorius Antanas Rūkas.

Kučinsko nuomone, ši netradicinio dydžio – 20 colių skersmens plokštelė galėjo būti įrašyta radijo stotyje ir skirta transliacijai. Taip, kaip šis, būdavo įrašinėjami nekomerciniai, dažniausiai vienetiniai diskai, kuriuos paleisdavo ypatingomis progomis. ,,Tai unikalus įrašas, kurį reikia atidžiai perklausyti, iššifruoti ir restauruoti. Labai svarbu, kad būtent šioje plokštelėje išlikęs tekstas yra autentiškas. Jį transliavo ‘Amerikos balsas’ sunkiausiu Lietuvai metu”, – sakė tyrėjas. Jis pridūrė, kad kol kas neaišku, kur būtų galima rasti šiai plokštelei klausyti pritaikytą aparatūrą.

Kitose dviejose, standartinio 17 colių skersmens plokštelėse yra įrašytos dar dviejų garsių to meto išeivijos visuomenės veikėjų kalbos. Vienoje – Karolio Žalkausko (1892-1961), Nepriklausomos Lietuvos teisininko, politinio veikėjo kalba, pasakyta 1955 metais Vasario 16-osios proga. Tuo metu šis žmogus gyveno Vokietijoje, todėl įrašas padarytas Štutgarto mieste.

Trečias profesoriaus dėmesį atkreipęs įdomus įrašas – Juozo Audėno (1898-1982), Lietuvos pasipriešinimo judėjimo dalyvio, Vyriausio Lietuvos išlaisvinimo komiteto (VLIK) nario, buvusio Nepriklausomos Lietuvos žemės ūkio ministro kalba, pasakyta 1966 metais Amerikoje.

Kučinskas sako nežinantis, ar šiose plokštelėse įamžintos kalbos yra išlikusios rašytinie forma, ar išsaugotos kokiuose nors archyvuose. Tačiau kad ir kaip būtų, garsiniai įrašai yra vertingi, nes juose išliko ne tik šių žmonių pasakytos mintys, bet ir gyvas kalbėjimas. ,,Labai svarbu šiuos unikalius įrašus suskaitmeninti ir paskelbti muziejaus internetiniame puslapyje, kad jie būtų pasiekiami ir tyrėjams, ir plačiajai visuomenei", – sakė D. Kučinskas.

Radinys – dvarų orkestrų repertuaras

Kokių dar netikėtų radinių per pirmąjį savo darbo mėnesį muziejuje pavyko aptikti D. Kučinskui? Tai Balzeko lietuvių kultūros muziejuje saugomas kompozitoriaus Antano Pociaus (1884-1953) archyvas. Po kompozitoriaus mirties šešios didelės dėžės jam priklausiusių knygų, natų, rankraščių pateko į muziejų. Tai A. Pociaus asmeninės bibliotekos dalis, kurioje buvo to meto naujausia Amerikoje išleista Muzikos enciklopedija, taip pat sukaupta muzikos istorijos knygų, vadovėlių.

Vienas iš jų – Varšuvoje išleistas kompozitoriaus, dirigento ir pedagogo Zygmunto Noskowskio parašytas harmonijos studijų vadovėlis. Iš šios knygos (ankstesnės laidos) mokėsi ir Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. D. Kučinską labai sudomino tarp rankraščių rastas ne A. Pociaus ranka rašytas natų sąsiuvinis be viršelių. Jo manymu, sąsiuvinyje yra užrašytas dar XIX a. pabaigoje Lietuvoje veikusių dvarų orkestrų repertuaras.

Dar vienas intriguojantis radinys – dėžė namų gamybos kino filmų – begarsių ir garsinių joust, kuriose, tikėtina, gali būti užfiksuota unikalių istorinių kadrų.

Muziejuje – pusė pasaulyje rastų lietuviškų ritinėlių

Tačiau didžiausias profesoriaus dėmesys yra skirtas ypatingiems muziejaus muzikos archyvuose saugomiems įrašams – lietuviškos muzikos ritinėliams pianolai (savaime grojančiam pianinui). Profesorius yra šių unikalių muzikos įrašų – ritinėlių tyrinėjimo pradininkas Lietuvoje. Prieš kelerius metus lankydamasis Čikagoje, Lituanistikos tyrimų centre jis pamatė dėžę, prikrautą ritinėlių, kuriuos

tąsyk tik nufotografavo. Grįžęs į Lietuvą išsiaiškino, kad net tuo metu ką tik išleistoje 2007 metų lietuviškos muzikos enciklopedijoje neužsiminta apie lietuviškos muzikos ritinėlius pianolai. O pasirodo, jie buvo leidžiami tik JAV, kur būrėsi didelė lietuvių bendruomenė. Lietuvoje apie ritinėlius pianoloms nebuvo žinoma iki XXI amžiaus.

Šie ritinėliai – tai iki 15 metrų ilgio siekiantys popieriaus rulonai su skylutėmis. XX a. pradžioje sukonstruotas instrumentas pianola galėjo virtuoziškai atlikti bet kurį jame ,,užprogramuotą" kūrinį. Šios perforuoto popieriaus juostelės taip paplito Amerikoje ir visame pasaulyje, kad pagal JAV pardavimų statistiką nusileido tik pasaulinei automobilių prekybai.

,,Svarbu tai, kad lietuviai Amerikoje taip pat ėmėsi iniciatyvos ir išleido nemažai lietuviškos muzikos ritinėlių. To meto leistuose kataloguose nuolat buvo minimi tik kelių JAV tautinių bendruomenių muzikos įrašai, tarp jų – ir lietuviški", – sakė D. Kučinskas.

Pagal profesoriaus parengtą lietuviškų ritinėlių katalogą, jų buvo išleista daugiau nei 400, bet iki šių dienų išliko tik pusė. Kur gali būti dar 200 lietuviškų įrašų ritinėlių – nežinia. Ar jie jau sunykę, ar tebelaukia, kol bus surasti, galima tik spėlioti.

Balzeko lietuvių kultūros muziejuje yra saugoma turtinga tokių lietuviškų įrašų kolekcija – iš viso daugiau nei 100 ritinėlių su skirtingais kūrinais. D. Kučinsko teigimu, daugumoje ritinėlių yra įrašyta liaudies muzika. Tačiau yra ir profesionalios muzikos – kompozitorių J. Žemaičio, M. Petrausko, V. Kudirkos, S. Šimkaus, A. Aleksandravičiaus ir kitų lietuviškos muzikos kūrėjų įrašų, kurie yra unikalūs vien dėl to, kad tai yra pirmieji ir ilgą laiką buvę vieninteliai instrumentinės muzikos įrašai.

Ritinėlių yra – nėra pianolos

,,Labai svarbu šią muziką perrašyti, suskaitmeninti, ir tokiu būdu ją išsaugoti bei paskleisti. Kaip dabar madinga sakyti – padaryti prieinamą plačiajam vartotojui. Pianolos ritinėlių įrašus man padėjo perrašyti Buffalo, (NY) gyvenantis profesionalus pianolistas (taip vadinami pianola grojantys muzikai), vienas iš nedaugelio tarptautinį pripažinimą turintis muzikas Robertas Berkmanas ir kitoje Niagaros krioklio pusėje, Kanadoje apsistojęs mano kolega, bendramokslis, garso įrašų specialistas Darijus Špakauskas. Šių dviejų žmonių dėka per pastaruosius

kelerius metus pavyko perrašyti (suskaitmeninti) praktiškai visus šiuo metu žinomus lietuviškus ritinėlius pianolai. Tačiau kitų tautų muzikos įrašai pianolai yra niekieno neliesti ir vis dar laukia savo tyrėjų”, – sakė D. Kučinskas.

Čia profesorius atkreipia dėmesį į vieną problemą: ,,Kiek teko domėtis, daugelyje muziejų, kuriuose saugomos ritinėlių kolekcijos, nėra pačio instrumento, pianolos, kuria galima būtų pagroti šią muziką. Jo nėra ir Balzeko muziejuje, kur yra sukaupta didžiausia pasaulyje lietuviškų įrašų kolekcija. Belieka tikėtis, kad kieno nors namuose yra užsilikusi nebenaudojama ir tikriausiai nebereikalinga pianola. Jei kas padovanotų šį instrumentą muziejui, atsirastų unikali galimybė ne tik išgirsti, bet ir suskaitmeninti dar likusius lietuviškus ritinėlius pianolai“, – sakė D. Kučinskas.

Mokslininko šeima žada surengti koncertą

Čikagoje viešintis ir čia besidarbuojantis D. Kučinskas yra apsistojęs netoli muziejaus esančiame 1955 metais lietuvių statytame vienuolių marijonų vienuolyne. Jis kasdien į muziejų keliauja pėsčiomis. Kelias netolimas – vos keli kvartalai. ,,Man nereikia prabangos, užtenka lovos, kėdės ir stalo. O visa tai ir yra kambaryje, kuriame mane apgyvendino. Grįžęs iš muziejaus, tokioje asketiškoje aplinkoje galiu geriau susikaupti ir ramiai dar padirbėti”, – sako D. Kučinskas.

Į Čikagą profesorius atvyko vienas. Kiti šeimos nariai Amerikoje paviešės vasarą, užbaigę savo darbus Lietuvoje. Įdomu, kad visa Kučinskų šeima yra pianistai. Žmona Aušra dirba Kauno A. Kačanausko muzikos kokykloje, yra fortepijono pedagogė-ekspertė. Dukra Martyna Kauno Vytauto Didžiojo Universitete studijuoja iš karto dvi specialybes – fortepijono atlikimo meną bei lietuvių literatūrą ir leidybą.

Nors D. Kučinskas pastaruoju metu daugiau dėmesio skiria moksliniam darbui, birželio 22-ąją dieną jis žada kartu su dukra Martyna ir žmona Aušra surengti koncertą Balzeko lietuvių kultūros muziejuje. Jame skambės XX a. lietuvių bei užsienio kompozitorių fortepijono muzika ir lietuviška muzika pianolai.

Virginijos Petrauskienės nuotraukos

pasauliolietuvis.lt